

EKONOMİK FAALİYETİN ÖRGÜTLENME BİÇİMİ VE EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER İLE KİŞİ BAŞINA GELİR İLİŞKİSİ

Öğr.Gör. İbrahim DURSUN*

ÖZET

Ekonomik özgürlükler ile ilgili çalışmalar 1990'lı yıllarda başlamıştır. Bu çalışmalarda ekonomik özgürlükler ile ekonomik büyüme ve ekonomik özgürlükler ile kişi başına gelir arasındaki ilişkiler test edilmiştir. Elde edilen sonuçlar, ekonomik özgürlükler düzeyi yüksek olan ülkelerin ekonomik büyüme ve kişi başına gelir açısından diğerlerinden daha iyi konumda olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla ekonomik örgütlenme biçimi olarak ekonomik özgürlüklere dayalı ekonomik düzen tipini seçen ve ekonomik özgürlükleri genişleten ülkeler vatandaşlarına daha yüksek bir hayat standardı sunmaktadır. Zira bu ülkelerde kişi başına gelir düzeyi diğerlerinden belirgin bir şekilde fazladır.

ABSTRACT

The studies on economic freedom were initiated in the early 1990s. These studies examine the relationships between economic freedom, economic growth and per capita income. The result of these studies show a positive relationship between economic freedom and economic growth and; economic freedom and per capita income. The countries, in which more economic freedom is provided, supply better living conditions for their citizens, since per capita income of these countries is significantly higher than countries with lower economic freedom rates.

I. GİRİŞ

Özgürlük kavramı soyut bir kavramdır. Bu nedenle uygulamada farklı boyutlar kazanabilmektedir. Her düşünce ekolü, özgürlüğü kendi fikirlerini kuvvetlendirecek şekilde yorumlamıştır. Bu yönüyle bakıldığında insanın özgür olması gereğini inkar eden hiçbir sistem bulunmamaktadır. Bu sistemlerden bir kısmı kısaca devletin ve/veya diğer bireylerin müdahalesinin yokluğu olarak tanımlanabilecek olan negatif özgürlük anlayışını benimserken, diğer bir kısmı ise bireylerin karşılaştıkları

* Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü

ekonomik ve sosyal sınırlamaların devlet aracılığıyla kaldırılmasını ifade eden pozitif özgürlük anlayışını benimsemişlerdir. Özgürlük kavramı etrafındaki tartışmalara rağmen gerek birey temelli ekonomik düzen tipleri, gerekse merkezi planlamaya dayalı ekonomik düzen tipleri özgürlüğü benimsemişler ve kendilerine dayanak noktası yapmışlardır.

Birey temelli ekonomik düzen tipi, piyasa ekonomisi işleyişine dayalı olması gereğince ekonomik kararların bireyler tarafından rasyonel bir şekilde alınacağı fikrini savunmaktadır. Bu nedenle, ne bu karar mekanizmasına ne de karar süreci sonucunda şekillenen piyasa sürecine devletin müdahalede bulunmasına gerek olmadığını ifade ederler. Bireyler ekonomik alanda özgür bırakıldıklarında ekonomik gelişmişlik seviyesi daha kısa sürede ve sürekli olarak sağlanmış olacaktır. Devletin ekonomik alandaki faaliyetleri (rekabeti sağlamaya yönelik objektif düzenlemeler haricinde) ekonomik büyüme ve dolayısıyla onun göstergesi niteliğindeki kişi başına gelir düzeyinin düşük kalmasına neden olacaktır. Dolayısıyla bireyi temel alan ekonomik düzen tipinin özgürlük anlayışı negatif özgürlük anlayışdır.

Birey temelli ekonomik düzen tipinin tam zıt kutbunda merkezi planlamaya dayalı ekonomik düzen anlayışı yer almaktadır. Bu düzen tipinde kararlar bireyler tarafından değil; merkezi yönetim birimlerince hazırlanan bir plan dahilinde alınmaktadır. Bireylerin kişisel planları da bu makro plana göre düzenlenmektedir. Karar mekanizması bireylerin kararları doğrultusunda işletildiğinde kaynakların verimsiz kullanılacağı ve bir kısmının israf edileceği inancı hakimdir. Ekonomik büyümenin sağlanabilmesi için sermaye birikimi gereklidir. Piyasa ekonomisi sürecinde sermaye birikimi adaletsiz bir şekilde gerçekleşmektedir. Bu nedenle gelir dağılımında eşitlik ve adalet ile ekonomik büyümeyi bir plan dahilinde gerçekleştirmek gereklidir. Soyut bir kavram halinde bireye sağlanan negatif özgürlükler bir anlam ifade etmemektedir. Özgürlükler, devlet eliyle gerçekleştirilebilir hale dönüştürülmelidir.

Bu çalışmada ekonomik özgürlükler ile kişi başına gelir düzeyi arasındaki ilişki, yukarıda kısaca değinilen iki ekonomik düzen tipini uygulamış/uygulayan ülke örnekleri baz alınarak inceleme konusu yapılacaktır. Teorik alt yapıyı oluşturmak amacıyla, bu iki düzen tipinde ekonominin fonksiyonel işleyişi ve ekonomik özgürlüklere bakış açıları ortaya konacaktır. Sonrasında ekonomik özgürlükler sınıflandırması itibarıyla ülkelerin kişi başına gelir düzeyleri ortaya konacaktır.

II. BİREY TEMELLİ EKONOMİK DÜZEN TİPİ

Ekonomik faaliyetlerde karar birimi olarak bireyi temel alan ekonomik düzen, liberalizmin ekonomik yapılanmasıdır. Liberalizm bireyi, temel sivil hakların, sosyal düzenin, ekonomik ve siyasal yaşamın temel birimi olarak kabul etmektedir.¹ Bu nedenle liberalizmin temel ilkeleri arasında ilk sırayı bireycilik almaktadır. Bireycilik kavramı, kendilerinin savundukları merkezden planlamak toplumu ifade etmek için kullandıkları sosyalizm kavramı gibi, ilk olarak Saint-Simon'cular tarafından rekabetçi toplumu ifade etmek üzere kullanılmıştır. Sonraki dönemde Locke ve Smith tarafından geniş bir şekilde ele alınmış ve liberal sistemin merkezine yerleştirilmiştir. Ekonomik bireycilik en basit anlamıyla ekonomik özgürlüklere inanmak olarak değerlendirilmiştir. Ekonomik bireycilik, devletin ya da kilisenin ekonomik regülasyonlarına karşı ulaşılmış nihai bir varsayımdır.²

Birey temelli ekonomik düzen tipinde kararlar piyasa süreci içinde ve fiyat mekanizmasının yol göstericiliği altında alınır. Bireyler rasyonel hareket edeceklerinden mevcut kaynakları en optimal ve verimli şekilde kullanacaklardır. Dolayısıyla piyasa işleyişine yapılan müdahaleler ekonomik özgürlükleri sınırlandırmakta ve ekonomik gelişme sürecini yavaşlatmaktadır.

A) BİREY TEMELLİ EKONOMİK DÜZEN VE EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER

Ekonomik özgürlükler liberalizmin en temel kavramlarından biridir. Bütün liberal düşünürler piyasa ekonomisi, bireyler ve ekonomik başarımlar açısından ekonomik özgürlüklerin önemini ve vazgeçilmezliğini vurgulama gereği duymuşlardır. Örneğin, J.S. Mili serbest ticaret doktrinini bireyin özgürlüğü ile birleştirmiş ve malların hem ucuz hem de kaliteli olmasını sağlamanın yolunu üreticilerin ve satıcıların üretim ve ticaret işlemlerini istedikleri gibi düzenlemekte serbest olmalarına bağlamıştır. Ludwig von Mises'e göre ekonomik özgürlüklerin olması, piyasa ekonomisinin iyi bir şekilde işlemlerini sağlayacaktır. Zira, özgürlüğün varlığını sağlayan, kanunlar ya da anayasalar değil piyasa ekonomisinin bizzat kendisidir.³ Ekonomik özgürlüklere sahip olan bireyler piyasadaki bilgi ışığında en uygun kararları alarak önce kendi refahlarını, sonrasında da toplumun refahını yükselteceklerdir. Bu nedenle ekonominin kuralları bireylerin

¹ Ömer ÇAHA, "Liberalizmin Temel İlkeleri", *Yeni Türkiye*, Yıl:5, Sayı: 25, Ocak-Şubat 1999, s.40.

² Steven LUKES, *Individualism*, Harper Torchbooks, New York, 1973, s.88.

³ Atilla YAYLA, *Liberalizm*, 2.b. Liberte Yayınları: 17, Ankara, 1998, s.167.

özgürlüklerini maksimize etme yönünde konmalıdır. Devletin ekonomik alandaki faaliyetleri de ekonomik özgürlükleri genişletici nitelikte olmalıdır.

B) BİREY TEMELLİ EKONOMİK DÜZEN TİPİNDE EKONOMİNİN FOKSİYONEL İŞLEYİŞİ

Devlet ekonomik açıdan üç alanda fonksiyon icra etmektedir. Bunlardan birincisi tahsis fonksiyonudur. Bu fonksiyondan maksat kamusal nitelikteki mal ve hizmetlerin ve bunun için gerekli finansmanın sağlanmasıdır⁴. Devletin ikinci fonksiyonu ekonomik istikrarın sağlanmasıdır. Devlet bu amaca ulaşabilmek için maliye politikasını ve para politikasını kullanmaktadır. Üçüncü fonksiyon gelirin yeniden bölüşümünü sağlamaktır. Birey temelli ekonomik düzen tipinde devletin bu üç fonksiyondan sadece ilkinin icra etmesi gerektiği belirtilmektedir. Bunun dışındaki alanlarda devlet müdahalesi ekonomideki istikrarsızlığın ve gelir dağılımındaki dengesizliğin temel nedeni olacaktır. Ayrıca devletin diğer iki fonksiyonu icra etmesi bireylerin ekonomik özgürlükleri üzerinde önemli bir tehdit oluşturmaktadır.

Bireyi temel alan liberal ekonomik anlayışta, piyasanın kendi işleyiş sürecine bırakıldığında, kaynak dağılımında ve kullanımında etkinliği kendiliğinden sağlayacağı düşüncesi hakimdir. Bu nedendir ki kaynakların devlet tarafından hangi amaçla olursa olsun belirli alanlara kanalize edilmesine gerek yoktur. Hangi malların, ne miktarda üretileceğine bireyler özgürce karar verdiğinde ekonomide kaynak dağılımı en ideal şekliyle sağlanmış olacaktır. Özgür birey kendi faydasına olan şeyi en iyi bilen kişidir.

Dolayısıyla bireyler kendi yararlarına olanı elde etmeye yöneldiklerinde toplum açısından da iyi olan sonuçlar ortaya çıkacaktır. Klasik teoriye göre piyasa işleyişi bireylere, kendi faydalarını maksimize etme imkanı sağlamaktadır. Bu nedenle devlet ekonomik alana müdahalede bulunmamalıdır. Devlet bu alanın dışına çıkarak ekonomik büyümeyi, istikrarı ve istihdamı sağlamak ya da gelir dağılımında oluşan dengesizliği gidermek amacıyla ekonomik işleyişe müdahalede bulunduğu zaman sorunların daha da karmaşık hale gelmesine neden olacaktır.

Piyasa ekonomisine yönelik eleştirilerin başında gelir dağılımında dengesiz ve adaletsiz bir yapıya neden olduğu eleştirisi gelmektedir. Liberal teori bireylerin başarıları kadar başarısızlıklarının da karşılığını almaları gereğine inandığından gelir dağılımı politikalarına karşı çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle bireyler tembelliğinin cezasını ve çalışkanlığının mükafatını

⁴ Güneri AKALIN, “Liberalizm Açısından Devletin Ekonomideki Rolü”, *Yeni Türkiye*, Ocak-Şubat 1999, Yıl 5, Sayı 25, s.343.

almalıdır. Çalışkan ve dolayısıyla daha fazla gelir elde eden bireylerin, kanunlara uygun olarak ve diğer bireylerin özgürlüklerini zedelemeyen elde ettikleri gelirden kamu otoritesini kullanarak pay almak ve bunu üretmeyen kesimlere aktarmak ekonomik özgürlüklerin ciddi anlamda zedelenmesi anlamına gelecektir.

Gelir dağılımındaki dengeyi sağlayacak olan unsur çalışmanın ödüllendirilmesidir. İhtiyaçların karşılanmasında ve çalışmanın ödüllendirilmesinde adalet ilkesi uygulandığında oluşan gelir dağılımı da adil olacaktır. Çalışmanın adil ödüllendirilebilmesi ise rekabet ortamının varlığına bağlı bulunmaktadır. Genel kanı olarak piyasa ekonomisinin gelir dağılımı fonksiyonu ile ilgilenmediği görüşü hakimdir. Oysa ki piyasa ekonomisinin ilgilenmediği konu gelirin yeniden dağılımı (özellikle de devlet eliyle) politikalarıdır. Piyasa ekonomisinin koordinasyon fonksiyonu açısından, gelir ve servet dağılımında adalet önemli bir ağırlığa sahiptir⁵. Zira, gelir ve servet dağılımındaki aşırı dengesizlikler rekabet ortamının zedelenmesine neden olacaktır.

II. MERKEZDEN YÖNETİMLİ EKONOMİK DÜZEN TİPİ

Merkezden yönetimli ekonomik düzen, Marx'ın kapitalizme yönelttiği eleştiriler doğrultusunda şekillenen sosyalist iktisadi düşünce sistemidir. Liberal felsefenin bireyi temel alan, sistemin merkezine bireyi oturtan görüşüne karşılık sosyalist sistem toplumu temel almıştır. Yine piyasa mekanizmasının görünmez eline karşılık ekonomik koordinasyonu sağlama fonksiyonunu merkezde hazırlanan ve alt birimler itibariyle uygulanması zorunlu tutulan emredici planlara yüklemiştir.

Merkezi olmayan yönlendirmenin temelinde bireysellik, merkezi yönlendirmenin temelinde ise sosyallik ilkesi bulunmaktadır. Bireyi temel alan toplumlarda ekonomik birimlere hareket serbestisi tanımak esas olduğu için, bireylerin kendi ekonomik planlarını kendilerinin yapması öngörülmüştür. Bunun aksine sosyallik ilkesini benimseyen toplumlarda ise merkezi yönlendirme birimi, tüm bireylerin planlarını belirlemektedir. Merkezi birim, makro düzeyde uyguladığı planlama ile bireylerin bireysel planlarının içeriğini de belirlemektedir⁶.

Sosyalist ideolojiyi benimsemiş ülkelerde plan, tüm ekonomik ve sosyal sorunların çözümlenmesinde bir güvence ve bunu sağlayacak optimal

⁵ Hüsnü ERKAN, *Sosyal Piyasa Ekonomisi - Ekonomik Sistem ve Piyasa Ekonomisine İşlerlik Kazandırılması*, İzmir, 1987, s.83.

⁶ ERKAN, s.32.

bir araç olarak kabul edilmiştir.⁷ Diğer bir deyişle, bu ülkelerde planlama rasyonellikle eş anlamlıdır. Buna göre her ekonomik davranışın planlı davranış olması gereklidir. Rasyonel davranış, ekonomik birimin tercih ve kararlarında düşünerek, hesaplayarak, bir sonucu en az kaynakla elde etmesi anlamına gelir. Bu ise planlamayı gerekli kılacaktır.⁸ Bu nokta da hem bireyler hem de devletin planlamaya müracaat etmesi rasyonel davranış gerekçesine dayanmaktadır. Özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra Batı dünyası da planlama uygulamasına geçmiştir. Ancak bu ülkelerde planlama yol gösterici ve bilgi sağlayıcı niteliktedir. Merkezi plan anlayışında ise ekonominin hemen hemen tamamı hazırlanan makro plan çerçevesinde yönlendirilmektedir.

Merkezi planlar ekonomide temel bir yapı değişikliği öngörürler. Ayrıca bu planların uygulanabilmesi üretim araçları mülkiyetinin tamamının devletin elinde olmasına bağlıdır. Bu planların nihai amacı ise sınıfsız bir toplum yapısına geçmektir. Merkezden planlanan ekonomilerde planlamaya hızlı bir ekonomik ve toplumsal değişim aracı fonksiyonu yüklenmiştir. Hazırlanan planlar bütün ülkeyi kapsayacak şekilde ekonomik faaliyetleri tayin eder ve bu faaliyetlere yön verir. Bu tür ekonomik düzene sahip ülkelerde hemen hemen bütün ekonomik faaliyetlerin yürütülmesi, ülkeyi ve planı idare edenlerin doğrudan doğruya denetimi altında bulunmaktadır.

A) MERKEZDEN YÖNETİMLİ EKONOMİK DÜZEN VE EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER

Sosyalizmi devlet aracılığıyla gerçekleştirmek isteyen devletçi sosyalistler, öncelikle bireysel özgürlüğün önkoşullarını sağlamayı, yani ekonomik eşitliği ve bununla bağlantılı olarak ekonominin yol açtığı eşitsizlikleri azaltmayı gerekli görmektedirler.⁹ Marksizm, bireyi değil toplumu temel varlık ve gerçeklik olarak kabul etmektedir. Bu kabulün bir sonucu olarak da özgürlüğün bireysel değil toplumsal bir değer olduğunu savunmaktadır. Toplumun refahı ve toplumsal sınıfların özgürlüğü temin edildiğinde birey açısından da en mükemmel özgürlük durumu ortaya çıkmış olacaktır. Marksizm, insanı sömürü kaynağı olarak değerlendirdiği bireysel özgürlüklerden kurtarıp kolektif özgürlük kavramını ön plana çıkarma çabasıdır.

Liberalizme göre özgür olmak, başkalarına zarar vermediği sürece, bireyin baskı ya da zorlama olmaksızın bağımsız olarak istediği gibi

⁷ Ergül HAN, *Kalkınma Planlaması*, 4.b., Eskişehir, 1995, s.20.

⁸ ERKAN, s.31.

⁹ Rolf CANTZEN, *Daha Az Devlet Daha Çok Toplum*, (Çev.): Veysel ATAYMAN, Ayrıntı Yay., İstanbul, 1994, s.23.

davranabilmesi ya da yaşayabilmesi anlamına gelmektedir. Liberal anlayış gereği, bu şekilde yaşayabilen birey kendi eylemlerini ya da yaşam tarzını belirlediğinden özgür sayılır. Liberal özgürlük anlayışı, siyasi, bireysel ve negatif bir yaklaşım taşır. Buna göre bireyler, diğer bireyler ve/veya devlet tarafından zorlanmadıkları, baskı görmedikleri sürece özgürdürler. Marx liberal özgürlük anlayışının hayali bir özgürlük anlayışı olduğunu belirtir. Marx'a göre özgürlük, sadece toplumun zorlamasının olmaması değil; aynı zamanda bireyin başkalarıyla akılcı ve uyumlu ilişkiler içinde kendisini geliştirmesini sağlayan bir hayat sürmeyi gerektirir. Bu nedenle Marx'm özgürlük anlayışı toplumsal, kolektif ve pozitifdir. Marx'a göre kişiye baskı uygulayan ve özgürlüklerini sınırlandıran sadece diğer bireyler, kurumlar ya da devlet değildir. Bireyin içinde bulunduğu ekonomik koşullar da bireyin yapmak istediklerinin önünde önemli bir engeldir.

Kendi emeğinin efendisi olan ve emeğini herhangi bir kapitalistin keyfi kullanımına bırakmayan kişi özgürdür. Emeğini, üretim faktörünü elinde bulduran herhangi birine tahsis eden; ancak ürettiği üründen hisse almayan kişi, sonuçta, **ekonomik açıdan yabancılaşmıştır**. Bu durumdaki bir emek sahibinin, ürettiği değerler üzerinde bir hakkı bulunmamakta ve bu değerler üretim faktörü mülkiyetini elinde bulduranın olmaktadır. Böyle bir durumda iki sınıf arasında mücadele ve huzursuzluk başlayacaktır. Çünkü bir taraf emeğini ortaya koyduğu halde kendi emeğiyle ürettiği malın mülkiyetine sahip olamamakta; böylece ekonomik yabancılaşmayı **sosyal yabancılaşma** izlemektedir.

Bunu izleyen süreç ise **siyasal yabancılaşmadır**. İki sınıf arasındaki çatışmayı yatıştırmak amacıyla devlet, toplum üzerinde baskı ve zor kullanmak durumunda kalacaktır. Oysa ki devlet sürekli olarak güçlü olan sınıfın hizmetindedir. Bu durumun sonucu olarak da baskı ve zora muhatap olacak sınıf, üretim faktörü sahibi olmayan emekçi sınıfı olacaktır. İnsanlar bu yabancılaşma zincirini kırabildikleri zaman özgürlüklerine de kavuşmuş olacaklardır.

Görüldüğü gibi yabancılaşma sorunu Marksizmin özgürlük anlayışını şekillendirmektedir. Bu özgürlük anlayışı ise liberal özgürlük anlayışıyla taban tabana zıt durumdadır. Bireylerin özgür olabilmelerini, ekonomik açıdan özgür olmalarına ve sınıfsız topluma ulaşana dek özgürlüklerinin sınırlanması gereğine bağlamaktadır.

B) MERKEZDEN YÖNETİMLİ EKONOMİK DÜZEN TİPİNDE EKONOMİNİN FOKSİYONEL İŞLEYİŞİ

Marksizm gelir dağılımını eşitlemenin, dolayısıyla da sosyal adaleti sağlamanın, devletin temel ekonomik fonksiyonu olduğuna inanmaktadır. Bu

nedenle devletin, temel fonksiyonu olan tahsis fonksiyonun ötesinde bireyin mutluluğu ve özgürlüğü adına ekonomik alandaki tüm fonksiyonları icra etmesi gereğini ifade eder. Marx'ın özgürlük anlayışından yola çıkılıp bireylerin ekonomik değerlere olan bağımlılıktan da arındırılması gerektiği düşünülerek, eşit iş yapanlara eşit ücret verilerek bu fonksiyon sağlanmaya çalışılmıştır. Diğer bir ifadeyle devletin en temel fonksiyonlarından birinin adil bir gelir dağılımını sağlamak olduğu kabul edilmiştir. Bunun ötesinde kaynak dağılımında optimalitenin sağlanabilmesi kaynakların devletin eliyle tahsisiyle mümkün olabilecektir. Dolayısıyla üretim faktörlerinin sahibi bireyler değil devlet olmalıdır.

IV.EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER İLE KİŞİ BAŞINA GELİR DAĞILIMI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Ekonomik özgürlükler ile kişi başına gelir arasındaki ilişkiyi ortaya koyabilmek için öncelikle ekonomik özgürlükler alanında hazırlanmış ve ekonomik özgürlükler ile ekonomik büyüme ve ekonomik özgürlükler ile kişi başına gelir ilişkisini ölçme çabasındaki iki kurumun verilerinden faydalanılacaktır. Bu iki kurumdan biri Fraser Institute, diğeri ise Heritage Foundation'dır.

Konuyla ilgili veriler değerlendirildiğinde görülmektedir ki, en yüksek kişi başına gelir düzeyine sahip ülkeler daha yüksek ekonomik özgürlükler derecesine sahiptir. Ancak bu görüntü yüksek gelir düzeylerine sahip olma sebebinin ekonomik özgürlükler olduğunu kanıtlamaya yetmemektedir. Nitekim konuyla ilgili yapılan bazı çalışmalar ekonomik alandaki sınırlamaların arttırılması ya da azaltılmasıyla kişi başına gelir düzeyi arasında (gelir düzeyleri sınıflaması itibarı ile) bütün ülkeler açısından aynı sonucun ortaya çıkmadığını göstermektedir. İslam Sadequel tarafından yapılan bir çalışmada¹⁰ şu sonuçlara ulaşılmıştır: Ekonomik sınırlamaları arttırmak düşük gelirli ülkelerde kişi başına gelir düzeyinin düşmesine neden olur. Ama orta gelir düzeyine ve yüksek gelir düzeyine sahip ülkelerde aynı sonuç ortaya çıkmamıştır. Bunun tam tersine, ekonomik sınırlamaların arttırılması yüksek gelir düzeyine sahip ülkelerin ekonomik büyüme oranlarını azaltırken düşük ve orta gelir düzeyindeki ülkeler için aynı sonuç ortaya çıkmamaktadır. Araştırma sonucunda elde edilen veriler kişi başına gelirin yükselmesinin de ekonomik sınırlamaları azalttığını yani ekonomik özgürlükleri geliştirdiğini göstermektedir. Bu ifadelerden hareketle; ekonomik büyümeye ya da kişi başına gelirin artışına ekonomik

¹⁰ İslam SADEQUL, "Economic Freedom, Per Capita Income and Economic Growth", *Applied Economics Letters*, Vol. 3, No: 9, September 1996, pp.596-597.

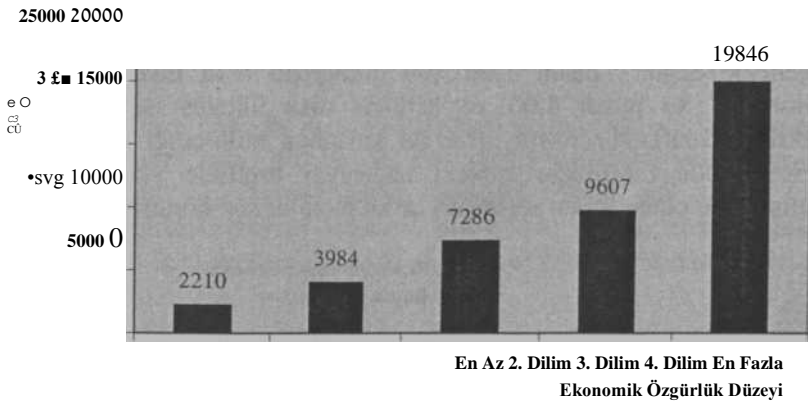

özgürlükler neden olmamakta, aksine bu iki faktörün düzeyi arttığında ekonomik özgürlükler düzeyi de artmaktadır şeklinde bir sonuç çıkarmak mümkündür.

Ekonomik özgürlüklerin ekonomik büyümeyi ve onun kıstası olarak kabul edilen kişi başına geliri olumlu yönde etkilediği sonucunu doğrulayan çalışmalardan biri¹¹ Gwartney, Lawson ve Holcombe tarafından yapılmıştır. Yazarlar, ekonomik özgürlüklerdeki artışlar ile ekonomik büyüme arasında güçlü ve sağlam bir ilişkinin olduğunu ortaya koymuşlardır. Yazarlarının ifadesine göre, son yirmi yıllık süre içinde yüksek ekonomik özgürlükler düzeyine sahip olan hiçbir ülke yüksek gelir düzeyini elde etmede başarısız olmamıştır.

Bu kısımda ekonomik özgürlükler düzeyi ile kişi başına gelir düzeyi arasındaki ilişki inceleme konusu yapılacaktır. Bu amaçla yukarıda adı geçen iki kurumun verileri kullanılacaktır. Fraser Institute tarafından hazırlanan

Grafik 1. Ekonomik Özgürlükler ile Kişi Başına Gelir İlişkisi

2001 yılı ekonomik özgürlükler indeksinde puanlanan ülkeler özgürlük düzeylerine göre beş gruba ayrılmıştır. Ekonomik özgürlükler puanı 4,0-4,9 aralığında olan ülkeler ile puanı 4,0'm altında olan ülkeler en alt dilimde yer almıştır. İkinci dilimi oluşturan ülkeler 5,0 -5,9 aralığında; üçüncü dilimi oluşturanlar 6,0-6,9 aralığında; dördüncü dilimi oluşturan ülkeler 7,0-7,9

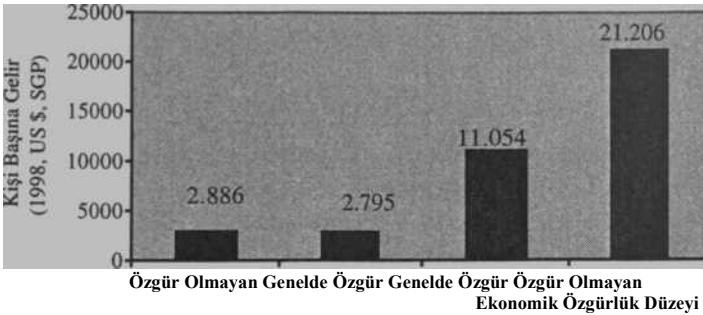
¹¹ James GWARTNEY, R. LOWSON and R. HOLCOMBE, "Economic Freedom and The Environmet for Economic Growth", *Working Paper*, Florida State University, p.26.

aralığında puan almışlardır. Puanı 8,0-8,9 ve 9,0-10,0 aralığında olan ülkeler ise son dilimde yer almıştır. Bu gruplar itibariyle ülkelerin kişi başına gelirlerinin ortalaması alınmış ve ortaya Grafik 1 'deki görünüm çıkmıştır.

Buna göre, en alt dilimde yer alan ve ekonomik özgürlükler açısından oldukça düşük puana sahip ülkelerde ortalama kişi başına gelir düzeyi satın alma gücü paritesiyle 2.210 \$, en üst dilimde yer alan ve ekonomik özgürlükler açısından da üst sıralarda yer alan ülkelerde ortalama kişi başına gelir düzeyi 19.846 \$ düzeyindedir. Ortaya çıkan düzenli dağılım, ekonomik özgürlükler düzeyi arttıkça kişi başına gelir düzeyinin de arttığı yorumunu güçlendirmektedir. Burada hemen belirtelim ki, merkezi yönetime dayalı ekonomik düzen tipini uygulamış ülkelerin ekonomik özgürlükler düzeyi, devletin ekonomik alandaki yoğun müdahaleleri nedeniyle, düşük düzeydedir. Tablo'da ele alınan merkezi yönetimli ekonomik düzen tipini uygulamış ülkeler ağırlıklı olarak ikinci dilimde yer almaktadır.

Grafik 2'de ise Heritage Foundation'ın ekonomik özgürlükler indeksindeki puanlamalar baz alınarak aynı karşılaştırma yapılmıştır. Ülkeler Heritage Foundation tarafından; "özgür", "genelde özgür", "genelde özgür olmayan" ve "özgür olmayan" şeklinde sınıflandırılmıştır. Buna göre puanı 1,99 ve altında olan ülkeler "özgür", puanı 2,00-2,99 aralığında olan ülkeler "genelde özgür", puanı 3,00-3,99 aralığında olan ülkeler "genelde özgür olmayan" ve puanı 4,00 ve üstünde olan ülkeler ise "özgür olmayan" şeklinde sınıflandırılmıştır. Her iki kurumun kullandığı ekonomik özgürlük kriterlerinde farklılıklar olması nedeniyle özellikle yeni sanayileşmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından farklı puanlar söz konusu olabilmektedir.

Grafik 2. Ekonomik Özgürlükler ve Kişi Başına Gelir İlişkisi

Dolayısıyla ekonomik özgürlükler ile kişi başına gelir açısından Grafik 1'deki kadar düzgün bir dağılım ortaya çıkmamıştır.

Tablo 1: Merkezden Yönetimli Ekonomik Düzen Tipini Uygulamış Ülkeler ile Birey Temelli Ekonomik Düzen Tipini Uygulayan Ülkelerin Kişi Başına Gelir

MERKEZİ EKONOMİK DÜZEN TİPİNİ UYGULAYAN UYGULAMIŞ ÜLKELER VE KİŞİ BAŞINA BAŞINA GELİR DÜZEYLERİ (2000 GELİR DÜZEYLERİ)		YÖNETİMLİ BİREY TEMELLİ EKONOMİK DÜZEN TİPİNİ UYGULAYAN UYGULAMIŞ ÜLKELER VE KİŞİ BAŞINA BAŞINA GELİR DÜZEYLERİ (2000 GELİR DÜZEYLERİ)	
YILL. \$, SGP)	(2000 YILLI \$, SGP)		
Azerbaycan	3000	Avustralya	23200
Bulgaristan	6200	Avusturya	25000
Çek Cumhuriyeti	12900	Belçika	25300
Çin	3600	Kanada	24800
Ermenistan	3000	Şili	10100
Litvanya	7300	Danimarka	25500
Moldova	2500	Almanya	23400
Özbekistan	2400	Hong Kong	25400
Romanya	5900	Japonya	24900
Rusya	7700	Malezya	10300
Slovakya	10200	Hollanda	24400
Slovenya	12200	Yeni Zelanda	17700
Ukrayna	3850	Türkiye	6800

Kaynak: <http://www.cia.gov> adresinde ülkelerle ilgili verilen bilgilerden derlenmiştir.

Tablo 1’de birey temelli ekonomik düzen tipini, dolayısıyla piyasa ekonomisini benimseyen bazı ülkeler ile merkezden yönetimli planlamayı benimseyen¹² ülkelerin kişi başına gelir düzeyleri (2000 yılı itibariyle) gösterilmektedir. Tablodaki veriler dikkate alındığında piyasa ekonomisini benimsemiş ülkelerde kişi başına gelir düzeyinin belirgin bir şekilde fazla olduğu görülmektedir.

II. SONUÇ

Son yıllarda dünyada ekonomik özgürlüklerin arttırılmasına yönelik politikalar uygulanmaya başlanmıştır. Şili, Estonya, İtalya, Japonya ve ABD gibi, kültürel ve tarihi farklılıklara sahip bir çok ülke ileri bir ekonomik özgürlükler düzeyine ulaşmayı amaçlamaktadırlar. Hepsinde vatandaşlar diledikleri işte çalışma; kendi işlerini kurma; ticaret ve yatırım yapma ve ekonomik potansiyellerini ortaya koyma özgürlüğüne sahiptirler. Dahası

¹² Günümüzde bu ülkeler, SSCB’nin dağılmasından sonra piyasa ekonomisine geçiş sürecini yaşayan ülkeler konumundadır.

ekonomik özgürlüklerin üst düzeyde olduğu ülkeler gerek ekonomik gelişmişlik, gerekse kişi başına gelir düzeyi itibariyle diğerlerinde çok daha ileri konumdadırlar. Söz konusu bu özellikler bütün ülkeleri ekonomik özgürlükler seviyesini yükseltmeye yönelmektedir.

Bununla birlikte ekonomik özgürlüklerin bir çok ülke açısından bir zorunluluk sonucu genişletildiği de bir gerçektir. Uluslararası sermaye ve işgücü çevreleri ekonomik alanda reformlar yapmak için hükümetler üzerinde baskı uygulamaktadır. Bir çok Avrupa ülkesinde sermaye ve kalifiye işgücünün kaçıışı, vergileri ve dolayısıyla harcamaları azaltması için hükümetler üzerinde baskı oluşturmaktadır. Sermaye daha verimli kaynaklara ulaşabilmek için diğer ülkelere yönelmekte ve gittiği ülkeleri ekonomik özgürlükler alanında reformlar yapmaya zorlamaktadır. Sermaye göçü veren ülkeler de bu kaçıışı engelleme adına ekonomik özgürlükleri genişletmek zorunda kalmaktadırlar.

Yeryüzündeki kaynakların sınırlı oluşu nedeniyle, sermaye birikimine dayalı ekonomik büyüme teorileri günümüz itibariyle yetersiz hale gelmiştir. Yeni teoriler artık, ekonomik büyümeyi; teknolojik gelişmeye, araştırma-geliştirme faaliyetlerine ve uluslararası ticaretin teşvik edilmesine dayandırmaktadır. Bu unsurları teşvik edici bir faktör olarak da ekonomik özgürlükler ön plana çıkmaktadır. Liberal devlet anlayışına ve piyasa ekonomisine dayalı ekonomik sistem geçmişte ve günümüzde ciddi eleştirilere maruz kalsa da geleceğe damgası vuracak gibi görünmektedir. Bununla birlikte, özellikle gelişmekte olan ülkelerde sisteme yönelik bazı düzenlemelerin yapılması gereği genel kabul görmektedir. Bu noktada devlet önemli bazı görevler üstlenmek durumundadır. Bir girişimci ve istihdam kaynağı olmak yerine özel mülkiyete dayalı rekabet sisteminin işlemesine imkan sağlayacak şartları sağlamak bu görevlerin başında gelmektedir. Ekonomik özgürlükler denilince akla ilk önce devletin ekonomik alandan el çekmesi gelmektedir. Ancak gelişmiş ülke örnekleri dikkate alındığında bu ülkelerde devletin iktisadi alanda önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Bununla birlikte bu ülkelerde devlet tüketici değil rekabeti ve sosyal huzuru sağlayıcı konumundadır. Sınırlı kaynakları savurmak yerine verimli bir şekilde kullanmayı tercih etmiştir.

KAYNAKÇA

ÇAHA Ömer, "Liberalizmin Temel İlkeleri", *Yeni Türkiye*, Yıl:5, Sayı: 25, Ocak-Şubat 1999. s.39.

LUKES Steven, *Individualism*, Harper Torchbooks, New York, 1973.

YAYLA Atilla, **Liberalizm**, 2.b. Liberte Yayınları: 17, AnL¹

AKALIN Güneri, “Liberalizm Açısından Devletin Ekonomik Rolü”,
Türkiye, Ocak-Şubat 1999, Yıl 5, Sayı 25,

ERKAN Hüsnü, **Sosyal Piyasa Ekonomisi - Ekonomik Sırtın
Ekonomisine İşlerlik Kazandırılması**, İzmir, 1987,

HAN Ergül, **Kalkınma Planlaması**, 4.b., Eskişehir, 1995

CANTZEN Rolf, **Daha Az Devlet Daha Çok Toplum**. <(, Atayman,
Ayrıntı Yay., İstanbul, 1994,

SADEQUL İslam, “Economic Freedom, Per Capita Income*
Growth”, **Applied Economics Letters**, Vol. 3, No: 9, September

GWARTNEY James, R. Lowson and R. Holcombe, “Economic and The
Environment for Economic Growth”, **Working Paper**, 1 University.

<http://www.cia.gov> (10.01.2002)